

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МИЛЛИЙ ГВАРДИЯСИ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШДА “АҚЛИ АДОЛАТ” (SMART JUSTICE) КОНЦЕПЦИЯСИНИ ЖОРИЙ ЭТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ

Усманов Алишер Толмасович,
Жамоат хавфсизлиги университети мустақил изланувчиси.

Аннотация: Ушбу тезисда Миллий гвардия ходимлари фаолиятини баҳолашнинг анъанавий миқдорий тизимидан воз кечиб, сунъий интеллект ва катта маълумотларга (Big Data) асосланган Рақамли-Интеграциялашган Рейтинг Моделини (DIRM) жорий этишнинг ҳуқуқий жиҳатлари асосланган. Тадқиқотда баҳолаш жараёнида алгоритмик шаффофликни таъминлаш, инсон назоратини (Human-in-the-loop) сақлаб қолиш ҳамда Европа Иттифоқининг Сунъий интеллект тўғрисидаги акти (EU AI Act) стандартлари асосида миллий қонунчиликка, хусусан, “Ўзбекистон Республикасининг Миллий гвардияси тўғрисида”ги Қонунга тегишли нормаларни киритиш бўйича илмий-амалий тақлифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: Ақли адолат, Миллий гвардия, DIRM модели, сунъий интеллект, фаолиятни баҳолаш (KPI), алгоритмик шаффофлик, инсон назорати.

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ВНЕДРЕНИЯ КОНЦЕПЦИИ «УМНОЕ ПРАВОСУДИЕ» (SMART JUSTICE) В СИСТЕМУ ОЦЕНКИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Аннотация: В данных тезисах обосновываются правовые аспекты перехода от традиционной количественной системы оценки деятельности сотрудников Национальной гвардии к Цифровой интегрированной рейтинговой модели (DIRM), основанной на искусственном интеллекте и больших данных (Big Data). Выдвинуты научно-практические предложения по обеспечению алгоритмической прозрачности, сохранению человеческого контроля (Human-in-the-loop) в процессе оценки, а также имплементации норм Акта ЕС об искусственном интеллекте (EU AI Act) в национальное законодательство, в частности, в Закон «О Национальной гвардии Республики Узбекистан».

Ключевые слова: Умное правосудие, Национальная гвардия, модель DIRM, искусственный интеллект, оценка деятельности (KPI), алгоритмическая прозрачность, человеческий контроль.

LEGAL ASPECTS OF IMPLEMENTING THE "SMART JUSTICE" CONCEPT IN THE PERFORMANCE EVALUATION SYSTEM OF THE NATIONAL GUARD OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Abstract: *This thesis substantiates the legal aspects of transitioning from the traditional quantitative performance evaluation system of National Guard personnel to a Digital-Integrated Rating Model (DIRM) based on artificial intelligence and Big Data. The study proposes scientific and practical recommendations for ensuring algorithmic transparency, maintaining human oversight (Human-in-the-loop) in the evaluation process, and amending national legislation—specifically the Law "On the National Guard of the Republic of Uzbekistan"—in accordance with the standards of the European Union's Artificial Intelligence Act (EU AI Act).*

Keywords: *Smart Justice, National Guard, DIRM model, artificial intelligence, performance evaluation (KPI), algorithmic transparency, human oversight.*

Бугунги кунда давлат ва жамиятни бошқариш, хусусан, ҳуқуқ-тартибот ва жамоат хавфсизлиги соҳаларининг ривожланиш босқичи шуни кўрсатмоқдаки, сунъий интеллект (AI), катта маълумотлар (Big Data) ва рақамли технологиялар шунчаки ёрдамчи восита эмас, балки инсон ҳуқуқлари, қонун устуворлиги ва адолатни таъминловчи асосий ҳуқуқий кафолатга айланган. Шу ўринда, Миллий гвардия ҳамда бошқа хавфсизлик идоралари ишини фақатгина анъанавий ва микдорий (экстенсив) мезонлар асосида баҳолаш усули назарий ва амалий жиҳатдан ўз аҳамиятини йўқотган. Шу сабабли, ҳозирги вақтда давлат бошқаруви ва ижро этувчи органларнинг иш самарадорлигини баҳолашда (KPI) асосий эътиборни “Ақлли адолат” (*Smart Justice*) концепциясига ва рақамлаштиришга қаратиш, шунинг баробарида, ушбу ўзгаришларнинг пухта ва хавфсиз ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш энг устувор илмий-амалий вазифалардан бирига айланди.

Мазкур илмий тадқиқотнинг асосий мақсади БМТ, Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилоти (ЕХХТ) ва Европа Иттифоқи каби халқаро ташкилотларнинг нормалари, илғор хорижий давлатлар тажрибаси ва етакчи ҳуқуқшунос ва криминолог олимларнинг назарий қарашларини илмий таҳлил

қилган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси фаолиятини баҳолаш тизимига рақамли технологиялар ва сунъий интеллектни жорий этишнинг назарий-ҳуқуқий асослари ва амалий механизмларини ишлаб чиқишдан иборатдир. Ушбу жараёнда фақатгина технологиянинг ўзи эмас, балки алгоритмик адолат, маълумотлар хавфсизлиги ва инсон ҳуқуқлари устуворлиги тамойиллари бош мезон сифатида тадқиқ этиш мақсадга мувофиқдир.

Шу ўринда, “*Ақлли адолат*” (*Smart Justice*) концепциясининг илмий-назарий моҳияти ва ҳуқуқни муҳофаза қилишдаги трансформациясига тўхталиб ўтсак. Хусусан, “*Ақлли адолат*” (*Smart Justice*) концепцияси ўзининг дастлабки шаклланиш босқичида АҚШ ва Ғарбий Европа давлатларида жиноятчиликка қарши курашишда ҳаддан ташқари репрессив чоралар ва оммавий қамоққа олиш (*mass incarceration*) амалиётига муқобил, инсонпарвар ёндашув сифатида майдонга чиққан. Ушбу ёндашувнинг илмий-фалсафий ўзаги жамиятни ортиқча криминализация қилишдан сақлаш, чекланган давлат ресурсларини жазолашга эмас, балки барвақт профилактикага, муаммонинг илдизини бартараф этишга ва маблағларни мақсадли бошқаришга йўналтиришдан иборатдир¹. Бироқ, бугунги глобал рақамлаштириш даврига келиб, ушбу концепция фақатгина суд ва жиноят-ижроия сиёсати доирасидан чиқиб, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, жумладан, полиция ва миллий гвардия кучларининг фаолиятини баҳоловчи, назорат қилувчи ва таҳлил этувчи кенг қамровли рақамлаштирилган экотизимга айланди.

Олимлар *Ethan Katsh* ва *Janet Rifkin* ўзларининг фундаментал тадқиқотларида низоларни онлайн ҳал қилиш (ODR) ва электрон одил судлов тизимларини “*рақамли адолат*”нинг (*digital justice*) бошланғич нуқтаси

¹ Smart Justice – Office of the State Attorney for the 4th Judicial Circuit // <https://sao4th.com/about/programs-and-initiatives/smart-justice/>

сифатида баҳолаган бўлсалар-да², замонавий тадқиқотчилар бу концепцияни бевосита полиция ва ҳарбийлаштирилган тузилмалар фаолиятига ҳам татбиқ этмоқдалар. Хусусан, Кембриж университети тадқиқотчилари томонидан ишлаб чиқилган назарияга кўра, “*Ақлли адолат*” тизимининг муваффақиятли ишлаши ва легитимлиги учта фундаментал устунга (*Three Pillars of a Smart Justice System*) таянади: а) *инклюзивлик (inclusivity)*, б) *шаффофлик (transparency)* ва в) *суд-ҳуқуқ тизимининг мустақиллиги (judicial independence)*³. Инклюзивлик тамойили рақамли технологияларнинг барча фуқаролар учун бирдек очик бўлишини ва баҳолаш тизимларида ижтимоий, демографик ёки ирқий тенгсизликка йўл қўймасликни талаб қилади. Шаффофлик тамойили эса қарор қабул қилиш алгоритмларининг (*шу жумладан, хизматчиларни баҳолаш бўйича KPI балл бериш алгоритмларининг*) фақат ёпиқ идоравий тизим ичида эмас, балки жамоатчилик учун очик ва тушунарли бўлишини тақозо этади.

Агар мазкур илғор назарий ёндашувни Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси фаолиятини баҳолаш тизимига бевосита имплементация қилсак, “*Ақлли адолат*” – бу ходимнинг хизмат самарадорлигини шунчаки қоғоздаги ҳисоботлар ёки раҳбариятнинг субъектив хулосаси орқали эмас, балки интеллектуал кузатув камералари, кўкрак видеорегистраторлари (*BWC – Body-Worn Cameras*), гео-ахборот тизимлари ва маъмурий ишларни электрон юритиш дастурлари орқали йиғилган, инсон омилисиз таҳлил қилинадиган, мутлақ объектив ва рақамлаштирилган индикаторлар мажмуи сифатида талқин қилиниши лозим⁴. Бунда баҳолаш тизими ходимни қанча фуқарони ушлаб

² Katsh E., Rifkin J. Online Dispute Resolution: Resolving Conflicts in Cyberspace. – San Francisco: Jossey-Bass, 2001. – 240 p.

³ Three Pillars of a Smart Justice System // Smart Court // <https://www.cambridge.org/core/books/smart-court/three-pillars-of-a-smart-justice-system/AFD0898ED303F1B804DE64A-E2D64D7CE>

⁴ Anuradha, Rastogi M. Smart Justice Investigates the Role of Advanced Technologies in Reshaping Policing, Legal Systems, and Reform, Enhancing Efficiency and Addressing Systemic

келгани ёки қанча баённома расмийлаштиргани билан эмас, балки маъмурий ҳаракатларни қанчалик қонуний, адолатли, мутаносиб ва фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларини чекламаган ҳолда амалга оширганини реал вақт (*real-time*) режимида ўлчайдиган инновацион воситага айланади.

Америкалик етук тадқиқотчи *Sarah Brayne* ўзининг “*Predictive Policing*” назариясида таъкидлашича, сунъий интеллект, машинали ўрганиш (*machine learning*) ва катта маълумотлар таҳлили (*big data analytics*) каби воситалар бугунги кунда қонунни муҳофаза қилувчи органларнинг нафақат қандай ишлашини, балки уларнинг ишини қандай баҳолашни ҳам тубдан ўзгартирди⁵. Унинг фикрича, “*ақлли полицияшунослик*” (*smart policing*) воситалари ходимларга жиноятларни содир бўлишидан олдин башорат қилиш, ресурсларни энг хавфли нуқталарга (*hot spots*) йўналтириш ва тергов сифатини ошириш имконини беради. Бироқ, технологияларни баҳолаш тизимида жорий этиш ўз-ўзидан адолатни таъминламайди, балки у, мукамал ва хатосиз ишлаши учун жуда қатъий, илмий асосланган ва пухта ишланган ҳуқуқий меъёрларга суяниши шарт.

Шу ўринда, сунъий интеллект (AI) ва предиктив таҳлилни баҳолаш тизимида жорий этишнинг криминологик асослари ва алгоритмик хавфларига тўхталиб ўтсак. Жумладан, маъмурий ва криминологик амалиётда катта маълумотлар (*Big Data*) ва сунъий интеллектга асосланган алгоритмлардан фойдаланиш дунё полицияшунослигида (*policing studies*) туб бурилиш ясади. Олимлардан *G.O. Mohler* ва бошқалар томонидан ўтказилган эмпирик

Obstacles // Nanotechnology Perceptions. URL: <https://nano-ntp.com/index.php/nano/article/-download/4720/3657/9165>

⁵*Brayne S.* Predict and Surveil: Data, Discretion, and the Future of Policing. – Oxford: Oxford University Press, 2020. – P. 40-45.// <https://nano-ntp.com/index.php/nano/article/-download/4720/3657/9165>

тадқиқотлар шуни қатъий тасдиқлайдики, предиктив (*башорат қилувчи*) полицияшунослик моделлари жинойтчилик ўчоқларини олдиндан аниқлаш ва патруль кучларини тўғри тақсимлаш орқали йирик шаҳарларда мулкӣ жинойтларнинг кескин камайишига олиб келган⁶. Бу моделлар аввалги жинойтлар ҳақидаги ҳисоботлар, географик шароитлар ва ижтимоӣ омилларни ўзида жамлаган ҳолда келажақдаги ҳодисаларни математик моделлаштиради.

Бундан ташқари, *A. Ariel* ва бошқалар томонидан ўтказилган кенг кўламли мета-таҳлилларга кўра, ходимларнинг бодикамералар (BWC) билан тўлиқ таъминланиши ва улардаги видеоматълумотларнинг сунъий интеллект алгоритмлари орқали узлуксиз таҳлил қилиниши Миллий гвардия ёки ички ишлар органлари ходимлари томонидан куч ишлатиш ҳолатларини 17 *фоизга*, фуқароларнинг ходимлар устидан қиладиган асосли шикоятларини эса 53 *фоизга* камайтирган⁷. Бодикамералар фақатгина далил тўплаш воситаси эмас, балки ходимларнинг кундалик фаолиятини, уларнинг фуқаролар билан муомала маданиятини ва низоларни юмшатиш (*de-escalation*) қобилиятини холис баҳолашнинг энг муҳим рақамли индикаторига айланди. Ушбу кўрсаткичларни КРІ тизимига тўғридан-тўғри боғлаш орқали ходимларнинг жавобгарлик ва ҳисобдорлик (*accountability*) ҳиссини бир неча баробарга ошириш мумкин.

Бироқ, технологияларнинг жамоат хавфсизлигига интеграцияси ва фаолиятни баҳолаш тизимининг тўлиқ автоматлаштирилиши фақатгина ижобий натижалар билан чекланмайди. Криминологлар *K. Lum* ва *W. Isaac* ҳамда Америка Фуқаролик Эркинликлари Иттифоқи (ACLU) томонидан олиб борилган тадқиқотлар “*алгоритмик ноҳолислик*” (*algorithmic bias*) ва ижтимоӣ

⁶ Mohler G.O. va boshq. Randomized controlled field trials of predictive policing // Journal of the American Statistical Association. – 2015. – Vol. 110, № 512. – P. 1399-1411.

⁷ Ariel B., Farrar W.A., Sutherland A. The effect of police body-worn cameras on use of force and citizens' complaints against the police: A randomized controlled trial // Journal of Quantitative Criminology. – 2015. – Vol. 31, № 3. – P. 509-535.

тенгсизлик хавфларидан жиддий огоҳлантиради⁸. Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, предиктив полиция дастурлари кўпинча тарихий жихатдан кўп назорат қилинган, кам таъминланган ёки маълум бир ижтимоий қатламлар яшайдиган (*over-policed*) ҳудудлар тўғрисидаги статистик маълумотларга асосланади⁹. Бунинг натижасида сунъий интеллект тизими айнан ўша ҳудудларга нисбатан ноҳолис эътибор қаратишни тавсия этади.

Бу эса криминологияда “қайтар алоқа ҳалқаси”ни (*feedback loop*) вужудга келтиради: алгоритм патруль ходимини маълум бир маҳаллага юборади, полиция у ерда кўпроқ эътибор қаратгани учун кўпроқ маъмурий ҳуқуқбузарлик (*масалан, маиший қоидабузарликлар*) аниқлайди ва бу янги статистик маълумотлар яна алгоритмни ўша ҳудудга хавфли ҳудуд сифатида йўналтиришга мажбур қилади¹⁰. Агар ходимнинг KPI балли мана шу алгоритмлар орқали шаклланса, у доимий равишда энг осон топиладиган “*пастда осилиб турган мевалар*” (*low-hanging fruits*) ортидан қувишга, яъни тинч ҳудудлардаги профилактика ўрнига маълум ҳудудлардаги аҳолини оммавий жаримага тортишга мажбур бўлади.

Шунингдек, АҚШнинг Миллий Стандартлар ва Технологиялар Институти (NIST) томонидан 2020 йилда эълон қилинган ҳисоботга кўра, юзни таниш технологиялари (*Facial Recognition Technology*) миллий озчиликлар ёки аёлларни идентификация қилишда юқори даражадаги ноаниқликларга йўл қўйиши

⁸ Lum K., Isaac W. To predict and serve? // Significance. – 2016. – Vol. 13, № 5. – P. 14-19 // <https://nano-ntp.com/index.php/nano/article/download/4720/3657/9165>

⁹ Browning M., Arrigo B.A. Stop and Risk: Policing, Data, and the Digital Age of Discrimination // American Journal of Criminal Justice. – 2020. – Vol. 46, № 1. – DOI: 10.1007/s12103-020-09557-x.// https://www.researchgate.net/publication/343521117_Stop_and_Risk_Policing_Data_and_the_Digital_Age_of_Discrimination

¹⁰ Ensign D., Friedler S. A., Neville S., Scheidegger C., Venkatasubramanian S. Runaway feedback loops in predictive policing // Proceedings of the 1st Conference on Fairness, Accountability and Transparency. – New York: PMLR, 2018. – Vol. 81. – P. 160-171.

исботланган¹¹. Ушбу техник хатоликлар оқибатида Миллий гвардия хизматчиси томонидан бегуноҳ фуқарони асоссиз ушлаб туриш ёки нотўғри маъмурий баённома расмийлаштириш ҳолатлари келиб чиқиши мумкин. Шу сабабли, рақамли баҳолаш тизимларининг юридик механизмларини яратишда, агар хатолик тизимнинг (*алгоритмнинг*) техник носозлиги туфайли юз берса, у ходимнинг шахсий баҳолаш (*рейтинг*) баллига салбий таъсир кўрсатмаслигини кафолатловчи ҳуқуқий ҳимоя механизми (*legal safeguard*) қонун ҳужжатларида қатъий мустаҳкамланиши лозим.

Ушбу ўринда, рақамли баҳолаш тизимларининг ҳаддан ташқари марказлаштирилиши ва автоматлаштирилиши қандай салбий институционал оқибатларга олиб келиши мумкинлигини Хитой Халқ Республикасининг Шанхай шаҳрида суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар учун амалга оширилган “206-тизим” (*Smart Justice*) мисолида яққол кўриш мумкин. Хитойда жиноят ва маъмурий ишлар бўйича қарор қабул қилиш фаолиятини назорат қилиш учун жорий этилган мазкур сунъий интеллект тизими ўтган миллионлаб қарорларни таҳлил қилиб, ходимларга “Ўхшаш ишлар бўйича тавсиялар” (*Similar Case Recommendation*) беради. Тизим 50 дан ортиқ ўзгарувчиларни (*айбланувчининг тарихидан тортиб жабрланувчининг позициясигача*) сониялар ичида таҳлил қилади. Бироқ, W. Wu ва X. Lin каби тадқиқотчиларнинг илмий таҳлиллари шуни кўрсатмоқдаки, ушбу тизим амалиётда ходимларни мустақил фикрлашдан ва дискрецион (*вазиятга қараб қарор қабул қилиш*) ваколатлардан бутунлай маҳрум қилмоқда¹².

¹¹ Grother P., Ngan M., Hanaoka K. Face Recognition Vendor Test (FRVT) Part 3: Demographic Effects // NIST Interagency/Internal Report (NISTIR) 8280. – Gaithersburg: National Institute of Standards and Technology, 2019. – 82 p. – URL: <https://doi.org/10.6028/-NIST.IR.8280>.

¹² Wu W., Lin X. Access to Technology, Access to Justice: China’s Artificial Intelligence Application in Criminal Proceedings // International Journal of Law, Crime and Justice. – 2025. – Vol. 81. – P. 100741. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijlci.2025.100741>.

Судьялар, прокурорлар ва хавфсизлик ходимлари алгоритм тавсиясидан четга чиққан тақдирда тизим томонидан автоматик равишда “*четга чиқиш огоҳлантириши*” (*algorithmic deviation alerts*) оладилар ва уларнинг ички КРІ рейтинг кескин тушиб кетади. Натижада, одил судлов ва профилактика жараёни инсонийлик, эмпатия ва индивидуаллаштиришдан маҳрум бўлиб, қатъий “*алгоритмик бюрократия*”га (*algorithmically managed bureaucracies*) айланиб қолган¹³. Ушбу хорижий тажриба Ўзбекистон миллий қонунчилиги учун ўта муҳим ва танқидий хулоса беради. Жумладан, Миллий гвардия фаолиятини баҳоловчи электрон тизимлар ва сунъий интеллект дастурлари (*масалан, “E-Patrol” ёки “E-Ma’muriy ish”*) ходимга фақат ёрдамчи, қарор қабул қилишни қўллаб-қувватловчи (*decision-support*) вазифасини ўташи керак, аммо уларнинг қарорларини императив тарзда белгилаб берувчи ва механик тарзда баҳоловчи рақамли диктаторга айланмаслиги қонун билан кафолатланиши шарт.

Шу ўринда, рақамли адолатнинг халқаро-ҳуқуқий стандартлари ва Европа Иттифоқининг Сунъий Интеллект тўғрисидаги Акти (*EU AI Act*) талабларига назар ташласак. Хусусан, жамоат хавфсизлиги соҳасида сунъий интеллект, рақамли далиллар ва катта маълумотлардан фойдаланишнинг халқаро норматив базаси сўнгги 5 йил ичида мисли қўрилмаган тезликда шаклланмоқда. БМТнинг Жиноятчиликнинг олдини олиш ва жиноий одил судлов бўйича комиссияси (ССРСЖ) нинг қарорларида ҳамда БМТнинг 2021 йилги *Киото декларациясида* рақамли технологияларни жиноий ва маъмурий одил судловга жорий этишда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, алгоритмик ноҳолисликни бартараф этиш ва ахборот хавфсизлигини таъминловчи қатъий норматив-ҳуқуқий базаларни яратишга алоҳида урғу

¹³ Stern R. E., Liebman B. L., Roberts M. E., Wang A. Z. Automating Fairness? Artificial Intelligence in the Chinese Courts // Columbia Journal of Transnational Law. – 2021. – Vol. 59. – No. 3. – P. 515-553.

берилган¹⁴. Хусусан, БМТнинг Наркотиклар ва жиноятчилик бўйича бошқармасининг (UNODC) 2021-2025 йилларга мўлжалланган Стратегиясида давлатларга ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг электрон фаолияти устидан “Инсоний назорат” (*Human Oversight*) механизмини сақлаб қолиш қатъий тавсия этилади¹⁵.

Бундан ташқари, *Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкilotи (EXXТ)* ва *Европол (Europol)* томонидан ишлаб чиқилган стандартлар рақамлаштириш жараёнларининг этик ва ҳуқуқий чегараларини белгилаб беради. Европол томонидан ишлаб чиқилган “*Ҳуқуқни муҳофаза қилишда ахлоқий технологиялар доираси*” (*Framework for Ethical Technology in Law Enforcement*) бўйича баёнотида ҳуқуқ-тартибот органлари учун рақамли трансформациянинг хавфларини баҳолаш учун 7 босқичли ахлоқий-ҳуқуқий экспертиза (*ethical assessment method*) жорий этилиши мажбурий этиб белгиланган¹⁶.

¹⁴ Kyoto Declaration on Advancing Crime Prevention, Criminal Justice and the Rule of Law: Towards the Achievement of the 2030 Agenda for Sustainable Development // 14th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. – Kyoto, 7-12 March 2021. – UN Doc. A/CONF.234/16. – P. 11-13.

¹⁵ Жиноятчиликнинг олдини олиш ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятига инновацион ва рақамли технологияларни жорий этишда инсон ҳуқуқларини устувор қўйиш ва бевосита “инсоний назорат” (*human oversight*) механизмини қафолатлаш бўйича мақсадли вазифалар ҳақида батафсил қаранг: UNODC Strategy 2021–2025 // United Nations Office on Drugs and Crime. – Vienna: United Nations, 2021. – P. 26-29. – URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/strategy/index.html>

¹⁶ Европол ва бошқа Европа тузилмалари томонидан ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларида рақамли технологияларни жорий этишнинг ахлоқий-ҳуқуқий чегараларини белгилаб берувчи асосий стандартлар ҳақида батафсил қаранг: Accountability Principles for Artificial Intelligence (AP4AI) Framework // Europol, Eurojust. – The Hague: Europol, 2022. – P. 12-18. – URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/accountability-principles-for-artificial-intelligence-ap4ai-framework>; Шунингдек, рақамли тизимлар ва алгоритмларнинг хавфларини баҳоловчи 7 босқичли ахлоқий-ҳуқуқий экспертиза (*ethical assessment method*) бўйича Европа Иттифоқининг таянч ҳужжати: Assessment List for Trustworthy Artificial Intelligence (ALTAI) for self-assessment // Independent High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. – Brussels: European Commission, 2020. – 33 p.

Бироқ, ушбу соҳадаги энг мукамал, инқилобий ва бутун дунё учун прецедент вазифасини ўтовчи ҳужжат бу – Европа Парламенти томонидан 2024 йилда қабул қилинган Европа Иттифоқининг Сунъий Интеллект тўғрисидаги Актидир (*Regulation 2024/1689 – EU AI Act*). Ушбу ҳужжат сунъий интеллект тизимларини уларнинг жамият, инсон ҳуқуқлари ва хавфсизлик учун хавфлилик даражасига қараб турларга ажратади ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан қўлланиладиган технологияларни бевосита ва қатъий тартибга солади¹⁷.

EU AI Act нинг энг муҳим жиҳати шундаки, унинг *III-иловасига (Annex III)* мувофиқ, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, жумладан *полиция, жандармерия* ва *миллий гвардия* томонидан фаолиятни ташкил этиш ва баҳолаш учун қўлланиладиган қатор сунъий интеллект тизимлари мутлақ “*Юқори хавфли*” (*High-risk AI systems*) тоифасига киритилган¹⁸. Актга мувофиқ, мазкур юқори хавфли тизимларни амалиётда ва ходимларни баҳолашда қўллашдан олдин давлат органлари қатъий “*Мувофиқликни баҳолаш*” (*Conformity assessment*) тартиб-таомилидан ўтишлари шарт¹⁹.

¹⁷ Европа Иттифоқининг Сунъий интеллект тўғрисидаги Актининг (*EU AI Act*) расмий матни ҳамда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан қўлланиладиган технологияларни “*юқори хавфли*” (*high-risk*) тоифасига киритувчи ва уларни қатъий тартибга солувчи нормалари (*III Илова – Annex III*) ҳақида батафсил қаранг: Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending certain Union legislative acts (*Artificial Intelligence Act*) // Official Journal of the European Union. – 2024. – L, 2024/1689, 12.07.2024. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

¹⁸ Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятида қўлланиладиган сунъий интеллект тизимларини (*шу жумладан, фаолиятни баҳолаш, профилаштириш ва хавфни аниқлаш алгоритмларини*) мутлақ “*Юқори хавфли*” (*High-risk*) тоифасига киритувчи қатъий нормалар ҳақида батафсил қаранг: Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending certain Union legislative acts (*Artificial Intelligence Act*) // Official Journal of the European Union. – 2024. – L, 2024/1689, 12.07.2024. – Annex III. High-risk AI systems (Point 6. Law enforcement). – URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

¹⁹ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (*Artificial Intelligence Act*) // Official Journal

4-бетида кўрсатилганидек, бунда тизимнинг техник ҳужжатлари, хавфларни бошқариш режалари ва ўқув маълумотларининг (*training data*) сифати назоратдан ўтказилиши, дискриминацион омиллардан холи эканлиги исботланиши ҳамда барча жараёнларнинг инсон томонидан назорат қилиниши (*human oversight*) тўлиқ таъминланиши талаб этилади.

Шунингдек, ЕИ Акти жамоат жойларида реал вақт режимида (*real-time*) масофавий биометрик идентификация қилишни (*фавқулодда ҳолатлар, террорчилик таҳдидлари бундан мустасно*), одамларнинг ижтимоий хулқ-атвориға қараб балл берувчи “*Ижтимоий рейтинг*” (*Social scoring*) тизимларини ҳамда интернетдан юз тасвирларини мақсадсиз йиғишни (*untargeted scraping*) мутлақо тақиқлайди (*Prohibited AI practices*)²⁰. Европа рақамли ҳуқуқ доирасида қабул қилинган яна бир муҳим ҳужжат – “*Рақамли адолат*” *регламенти (Digital Justice Regulation 2023/2844)* бўлиб, у чегаралараро фуқаролик ва жиноий ишларда маълумот алмашишни “сукут бўйича рақамли” (*digital by default*) тамойили асосида тартибга солади ва бутун Европа адлия маконини ягона электрон платформага бирлаштиради²¹.

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг фаолиятини баҳолаш тизимини рақамлаштиришда ушбу Европа ва халқаро стандартлари муҳим концептуал аҳамиятга эга. Яъни, ходимларнинг хизмат интизоми ва фаолият натижадорлигини ўлчаш мақсадида фуқароларнинг биометрик ва шахсий маълумотларидан назоратсиз фойдаланиш ёки ходимга балларни автоматик

of the European Union. – 2024. – L, 2024/1689, 12.07.2024. – Chapter III. Section 2 (Requirements for high-risk AI systems, Articles 9-14); Section 4 (Conformity assessment, Article 43). – URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

²⁰ Ўша манбаа: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

²¹ Regulation (EU) 2023/2844 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on the digitalisation of judicial cooperation and access to justice in cross-border civil, commercial and criminal matters, and amending certain acts in the field of judicial cooperation // Official Journal of the European Union. – 2023. – L Series, 27.12.2023. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/2844/oj>

равишда пасайтирувчи ёпик “қора қути” (*black-box*) алгоритмларини жорий этиш юқоридаги халқаро инсон ҳуқуқлари нормаларига бевосита зид ҳисобланади. Шу сабабли, Европол талабларига ва Европа иттифоқининг Сунъий Интеллект Акти нормаларига мос равишда, Ўзбекистон миллий қонунчилигида ҳам ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан қўлланиладиган алгоритмларни мажбурий ҳуқуқий ва ахлоқий экспертизадан ўтказиш тизими шакллантирилиши стратегик заруриятдир.

Шу ўринда, маъмурий иш юритишда рақамли далиллар ва *Blockchain* технологияларининг процессуал аҳамиятига тўхталиб ўтсак. Хусусан, “*Ақлли адолат*” тизимининг яна бир муҳим йўналиши бу – ҳуқуқбузарликларни қайд этиш, далилларни тўплаш ва қарорлар қабул қилиш жараёнида мутлақо янги технологик воситаларни, хусусан, блокчейн ва ақлли шартномалар (*smart contracts*) технологияларини жорий этишдир. Ҳозирги кунда электрон шаклда сақланадиган маълумотларнинг (*Electronically Stored Information - ESI*) мураккаблашиб бориши анъанавий ҳуқуқни қўллаш механизмларининг, жумладан, қоғозбозликка асосланган маъмурий баённомаларнинг тезкорлиги ва шаффофлиги талабга жавоб бермаслигини кўрсатмоқда²².

Сўнгги илмий тадқиқотлар, хусусан *Ping Han* томонидан блокчейн ва сунъий интеллектни низоларни ҳал қилиш тизимларига интеграция қилиш бўйича олиб борилган тажрибалар (*Ethereum* ва *Hyperledger Fabric тармоқларида*) шуни исботладик, далилларни блокчейн реестрларида сақлаш ва алгоритмлар орқали қарорларни автоматик шакллантириш ишни кўриб чиқиш вақтини 99,5 %га қисқартирган, далилларнинг бузилиши (*tampering*) хавфини 99 %га аниқлаган ва мутахассислар қарорлари билан 92,4 % мос келган. Бундай

²² Han P. AI-powered digital arbitration framework leveraging smart contracts and electronic evidence authentication // PubMed Central. – PMID: 41136499. – URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12552710/>

тизим учта асосий қатламдан (*layer*) иборат бўлади: 1) *автоматик ижро этилувчи ҳуқуқий шартларни ўзида мужассамлаган ақлли шартнома қатлами*; 2) *далилларнинг яхлитлиги, ҳақиқийлиги ва кузатувчанлигини (traceability) таъминловчи блокчейн қатлами*; 3) *далилларни классификация қилувчи ва қонун доирасида таҳлил қилувчи сунъий интеллект қатлами*²³.

Агар ушбу илғор технологик ёндашувни Миллий гвардиянинг маъмурий ҳуқуқни қўллаш амалиётига (*масалан, МЖтК доирасидаги ҳуқуқбузарликларни расмийлаштиришига*) татбиқ этсак, патруль ходимининг кўкрак бодикамераси (BWC) ёки планшети орқали қайд этилган ҳуқуқбузарлик факти реал вақт режимида блокчейн тармоғига юборилади. Бу маълумотни *орқага қайтиб ўчириши, ўзгартириши ёки сохталаштириши* техник жиҳатдан имконсиз бўлади. Ўз навбатида, баҳолаш (KPI) тизими ходимнинг ушбу жараёндаги тезкорлиги ва адолатлилигини автоматик қайд этиб боради. Бу тизим АҚШ судларида қўлланиладиган қатъий “*Daubert стандарти*” талабларига ҳам (*рақамли далилларнинг ишончлилиги ва илмий асосланганлиги бўйича*) тўлиқ жавоб бера оладиган даражада мустаҳкам бўлиши илмий тасдиқланган²⁴.

Шу ўринда, Янги Ўзбекистонда давлат ва жамият бошқарувининг барча соҳаларида рақамли трансформация жараёнлари давлат сиёсатининг энг устувор йўналишларидан бирига айланган. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги ПФ-6079-сон Фармони билан тасдиқланган “*Рақамли Ўзбекистон – 2030*” стратегияси доирасида ахборот-коммуникация технологияларини таълим, соғлиқни сақлаш ва айниқса, ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимига интеграция қилиш жадал амалга оширилмоқда²⁵.

²³ Ўша манбаа: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12552710/>

²⁴ Ugwu-dike P. 25 years of technology use in policing // International Journal of Police Science and Management. – 2024. – Vol. 26, No. 4. – P. 478-486. – DOI: 10.1177/14613557241-298863.

²⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги ““*Рақамли Ўзбекистон – 2030*” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-

Мазкур стратегия асосида электрон ҳукумат инфратузилмаси тубдан янгиланиб, қоғозбозликни қисқартириш ва фуқароларга хизмат кўрсатиш сифатини ошириш мақсад қилинган.

Бу йўналишдаги энг муҳим қадамлардан бири сифатида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 14 октябрдаги ПҚ-358-сон қарори билан тасдиқланган *“2030 йилгача сунъий интеллект технологияларини ривожлантириш стратегияси”*ни кўрсатиш мумкин²⁶. Тадқиқотчилар томонидан қайд этилганидек, ушбу ҳужжат давлат бошқаруви ва хавфсизлик органларида инновацион алгоритмларни қўллаш, биометрик маълумотларни таҳлил қилиш ҳамда миллий рақамли экотизимни яратиш учун мустаҳкам сиёсий-ҳуқуқий пойдевор вазифасини ўтайди.

Шунингдек, халқаро ҳамкорлик доирасида ҳам йирик рақамли лойиҳалар ҳаётга татбиқ этилмоқда. Жумладан, БМТнинг Наркотиклар ва жиноятчилик бўйича бошқармаси (UNODC) ва АҚШ Давлат департаменти (INL) кўмагида Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар иштирокида *“Халқаро ҳуқуқий ҳамкорлик жараёнларини рақамлаштириш”* лойиҳаси муваффақиятли жорий этилди²⁷. Ушбу лойиҳа натижасида трансчегаравий жиноятларга қарши курашиш, ўзаро ҳуқуқий ёрдам (MLA) сўровларини электрон шаклда юбориш ва қайта ишлаш тезлиги сезиларли

тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6079-сон Фармони // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – URL: <https://lex.uz/docs/5030957>

²⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 14 октябрдаги *“Сунъий интеллект технологияларини 2030 йилга қадар ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”*ги ПҚ-358-сон қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 15.10.2024 й. // URL: <https://lex.uz/docs/7158604>

²⁷ Strengthening Uzbekistan's Capacity for Cross-Border Justice: Digitalization Project Delivers New IT Equipment to the PGO // БМТнинг Наркотиклар ва жиноятчилик бўйича бошқармаси (UNODC) минтақавий ваколатхонаси расмий сайти, 2025 й. URL: <https://www.unodc.org/roca/en/NEWS/2025/strengthening-uzbekistans-capacity-for-cross-border-justice-digitalization-project-delivers-new-it-equipment-to-the-pgo.html>

даражада ошди. Қолаверса, Марказий Осиё минтақаси бўйича ЕХХТ (OSCE) ва Европа Иттифоқининг LEICA лойиҳалари доирасида ҳуқуқ-тартибот органлари ходимларини рақамли профиллаш (*digital profiling*), рақамли тергов ва кибержиноятчиликка қарши кураш бўйича ўқитиш тизимли йўлга қўйилган²⁸. Бундай лойиҳалар, масалан, Қозоғистон Бош прокуратураси тажрибасида ҳам кўринганидек, предиктив таҳлил (*Predictive analytics*) тизими орқали 83 % аниқлик билан жиноят ўчоқларини башорат қилиш ва ресурсларни оптималлаштириш имконини бермоқда²⁹.

Бироқ, глобал ютуқлар ва қабул қилинган стратегик ҳужжатлар фонида, Миллий гвардиянинг маъмурий ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва ходимларни баҳолаш тизимининг жорий ҳолатини таҳлил қилганимизда, миллий қонунчилигимизда ва идоравий-меъёрий амалиётда ҳали ҳам жиддий институционал ва ҳуқуқий бўшлиқлар мавжудлиги кўзга ташланади.

Биринчидан, “Маълумотлар бункери” ёки *изоляцияси (Data-Silo)* муаммоси. Тўғри, бугунги кунда “*E-Patrol*”, “*E-Ma'muriy ish*” тизимлари ҳамда Ички ишлар вазирлигининг маълумотлар базалари ишлаб чиқилган ва фаолият юритмоқда. Аммо уларнинг ўзаро узлуксиз интеграцияси (*interoperability*) ҳамда Миллий гвардия қўйи бўғин ходимларининг (*кўчадаги патрулларнинг*) мобил қурилмаларига тўлиқ ва тўсиқсиз уланиши етарли даражада ҳуқуқий ва техник жиҳатдан таъминланмаган. Оқибатда, юқорида келтирилган хорижий (*масалан, Буюк Британиянинг Police National Computer ёки Германиянинг INPOL-Neu*) тизимларидан фарқли ўларок, бизда патруль ходими воқеа жойида туриб фуқаронинг тўлиқ электрон профилини олиш, унинг муқаддам қилган

²⁸ Education of criminal justice actors in Central Asia on cybercrime and digital evidence discussed at regional meeting in Tashkent // ЕХХТ (OSCE) // <https://www.osce.org/secretariat-538713>;

²⁹ Training on combating illicit trade on the dark web is held in Tashkent (LEICA project) // https://www.eeas.europa.eu/delegations/uzbekistan/training-combating-illicit-trade-dark-web-held-tashkent_en

ҳуқуқбузарликларини сониялар ичида текшириш имкониятига доим ҳам эга эмас. Фуқарони шахсини аниқлаш учун Ички ишлар бўлимига ёки таянч пунктига олиб бориш амалиёти ханузгача сақланиб қолмоқда, бу эса маъмурий-процессуал вақтнинг йўқотилишига ва фуқароларнинг норозилигига сабаб бўлади.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикасининг *“Шахсга доир маълумотлар тўғрисида”*ги Қонунида шахсга доир маълумотларни тўплаш, қайта ишлаш ва узатиш бўйича қатъий талаблар белгиланган бўлса-да³⁰, ушбу қонунчиликда айнан *автоматлаштирилган алгоритмлар ва сунъий интеллект орқали қарор қабул қилиш (Automated decision-making)* жараёнларида фуқароларнинг ва давлат хизматчиларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи махсус нормалар мутлақо етишмайди. Масалан, агар Миллий гвардия хизматчисининг ойлик КРІ балли ва молиявий рағбатлантирилиши рақамли алгоритм (*баҳолаш дастури*) томонидан пасайтирилса, ушбу *“рақамли қарор”* устидан шикоят қилиш, алгоритмнинг қандай мезонларга асосланиб бундай хулосага келганини тушунтириб беришни талаб қилиш (*right to explanation*) механизмлари миллий меъёрий ҳужжатларда назарда тутилмаган. Тадқиқотчилар томонидан кўрсатилганидек, Ўзбекистонда сунъий интеллектни тартибга солиш бўйича қадамлар қўйилаётган бўлса-да, алгоритмик ҳисобдорлик (*algorithmic accountability*) ва кучли ижро механизмларининг (*enforcement mechanisms*) етишмаслиги ушбу

³⁰ *Promoting investment in support of Uzbekistan's digital transformation // Roadmap for Sustainable Investment Policy Reforms in Uzbekistan.* – Paris: OECD Publishing. URL: https://www.oecd.org/en/publications/roadmap-for-sustainable-investment-policy-reforms-in-uzbekistan_20865f29-en/full-report/promoting-investment-in-support-of-uzbekistan-s-digital-transformation_d5635702.html

технологияларни куч ишлатар тузилмаларда қўллашда инсон ҳуқуқлари учун яширин хавфларни келтириб чиқариши мумкин³¹.

Юқорида олиб борилган кенг қамровли назарий, криминологик ва қиёсий-ҳуқуқий таҳлилларга таяниб, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини баҳолаш тизимини тўлиқ рақамлаштириш, уни жазоловчи статистикадан инсонпарвар “*Ақлли адолат*” (*Smart Justice*) стандартларига мослаштириш мақсадида, мазкур тадқиқот доирасида мантиқий асосланган ***Рақамли-Интеграциялашган Рейтинг Моделини (DIRM – Digital-Integrated Rating Model)*** бевосита норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда қатъий мустаҳкамлаш таклиф этилади.

Баҳолаш мезони ва параметрлари	Анъанавий (Жазоловчи/Экстенсив) баҳолаш модели	“Ақлли адолат” (DIRM) ва рақамли баҳолаш модели (ЕИ стандартлари асосида)	Ҳуқуқий ва криминологик оқибати
Асосий КРІ кўрсаткичи	Расмийлаштирилган маъмурий баённомалар, жарималар суммаси ва ушланган шахслар сони.	Воқеа жойининг ўзида (<i>электрон планшет орқали</i>) ҳал этилган низолар ва рақамли қайд этилган профилактик огоҳлантиришлар сони.	Ходимларни жазолашга эмас, балки муаммони жойида, тезкор ва инсонпарвар усулда ҳал қилишга (<i>de-escalation</i>) ундайди.
Фуқароларнинг	Жуда паст.	Юқори. Фуқаролар	Жамият ва гвардия

³¹ *Rakhmatov D. Balancing Innovation and Regulation: Uzbekistan’s Strategy for AI-Driven Digital Transformation // 6.2 Developing Detailed Enforcement Mechanisms. P-14. // article.uzbeklaw.pdf*

Баҳолашдаги иштироки	Фақатгина расмий, ёзма равишда келиб тушган асосли шикоятлар орқали интизомий жазо сифатида таъсир қилади.	томонидан SMS ёки мобил илова (<i>E-Community Trust Index</i>) орқали берилган баҳолар ходимнинг умумий рейтингининг 30% ини ташкил қилади.	ўртасидаги ишонч мустаҳкамланади. Ходимнинг муомала маданияти (<i>legitimacy</i>) реал баҳоланади.
Маълумотлар интеграцияси (Interoperability)	Ёпиқ идоравий тизимлар (Data- Silo). Маълумотларни аниқлаш учун бўлимга бориш ва қоғозбозлик талаб этилади.	Ягона электрон тармоқ орқали барча давлат базаларига (ФХДЁ, Суд, ИИБ) реал вақт режимида блокчейн ёрдамида уланиш.	Фуқароларни асоссиз ушлаб туриш ҳолатларига чек қўйилади, процессуал тезкорлик кафолатланади.
Қарор қабул қилиш ва алгоритмик назорат	Идоравий раҳбариятнинг субъектив фикри ва буйруқларига асосланган “қўлда бошқарув”.	Сунъий интеллект ёрдамида катта маълумотларни таҳлил қилиш, лекин яқиний қарор инсон (<i>Human-in- the-loop</i>) томонидан тасдиқланади.	Коррупцион хавфлар йўқолади, баҳолаш шаффофлашади, аммо алгоритмик диктатурага (<i>алгоритмик хатоликларга</i>) йўл қўйилмайди.
Худудий криминоген ҳолатнинг баҳолашга таъсири	Оғир худудда ишловчи ходим кўп баённома тузгани учун юқори балл, тинч худуддагиси эса кам балл олади (<i>Ноҳақлик</i>).	Тизим автоматик равишда худуднинг ижтимоий- демографик оғирлигини ҳисобга олувчи “ <i>мослаштирувчи коэффициент</i> ”ни қўллайди.	Алгоритмик ноҳолислик (<i>Algorithmic bias</i>) ва ижтимоий тенгсизлик бартараф этилади, адолатли рақобат муҳити яратилади.

Ушбу DIRM моделини миллий қонунчиликка жорий этишнинг ҳуқуқий механизми сифатида, биринчи навбатда, 2020 йил 18 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикасининг Миллий гвардияси тўғрисида”ги ЎРҚ-647-сонли Қонунининг 4-бобида (*“Миллий гвардия хизматчиларини ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилиш”*) киритиш талаб этилади:

1. Алгоритмик шаффофлик ва инсон назоратини (Human-in-the-Loop) ҳуқуқий кафолатлаш. Қонунчиликда Миллий гвардия хизматчиларининг фаолияти устидан электрон, шу жумладан, сунъий интеллект ёрдамида олиб бориладиган ҳар қандай мониторинг ва баҳолаш (KPI) жараёнларида охирги ва ҳал қилувчи қарор фақатгина ваколатли мансабдор шахс (инсон) томонидан қабул қилиниши шартлиги белгиланиши лозим. 6-бетида кўрсатилганидек ²⁰, ЕИ Сунъий Интеллект Актидан (EU AI Act) келиб чиқиб, баҳолаш дастурлари фақат тавсиявий (decision-support) хусусиятга эга бўлиши, алгоритм томонидан ходимга берилган паст балл ёки интизомий жазо тавсияси автоматик равишда юридик кучга эга бўлмаслиги қонун даражасида кафолатланиши керак. Ушбу механизм ходимларни тизимнинг нотўғри дастурий хатоликларидан мутлақ ҳимоя қилади ҳамда алгоритмнинг қарори юзасидан тушунтириш олиш ҳуқуқини (right to explanation) тақдим этади.

2. Баҳолашда “Диспозитив натижадорлик”ни рақамли рағбатлантириш.

DIRM моделининг фундаментал моҳияти шундаки, Миллий гвардия хизматчиларининг фаолияти уларнинг қанча баённома тузгани ёки инсонларни жаримага тортгани билан эмас, балки рақамли технологиялардан (*масалан, планшет орқали “E-Patrol” тизимидан*) фойдаланиб, фуқарони асоссиз ушлаб турмасдан, муаммони жойида электрон тарзда ҳал қилгани (*профилактик тушунтириш ва огоҳлантириш билан кифоялангани*) орқали баҳоланиши керак. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги

кодекси 281-моддаси (*Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомани тузиш*) қуйидаги мазмундаги қисм билан тўлдириш таклиф этилади:

“Миллий гвардия органларининг мансабдор шахслари томонидан маъмурий ҳуқуқбузарликларни қайд этиш ва баённомани расмийлаштириш, қоида тариқасида, ҳуқуқбузарлик содир этилган жойнинг ўзида махсус электрон мобил қурилмалардан фойдаланган ҳолда, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритишнинг ягона электрон ахборот тизими орқали амалга оширилади”.

Юридик техникада “қоида тариқасида” атамаси кўшилишининг сабаби — тоғли ҳудудларда интернет йўқлиги ёки қурилма бузилиши каби форс-мажор ҳолатларида қоғоз баённома тузиш имкониятини очиқ қолдиришга хизмат қилади.

Шунингдек, 2020 йил 18 ноябрдаги ЎРҚ-647-сон “Ўзбекистон Республикасининг Миллий гвардияси тўғрисида”ги Қонуннинг 22-моддаси (*Миллий гвардияда хизматни ўташ*) қуйидаги мазмундаги олтинчи ва еттинчи қисмлар билан тўлдирилсин:

“Миллий гвардия хизматчиларининг хизмат фаолияти самарадорлиги рақамли-интеграциялашган рейтинг тизимлари асосида баҳолаб борилади. Маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳолатлари ва профилактик ҳаракатларнинг Миллий гвардия хизматчиси томонидан ягона электрон ахборот тизимларида ўз вақтида ҳамда тўлиқ қайд этилиши – унинг хизмат фаолияти самарадорлигини ижобий баҳоловчи ва моддий рағбатлантиришни белгиловчи устувор мезон ҳисобланади”.

3. **“Электрон жамоатчилик ишончи индекси”ни (E-Community Trust Index) легаллаштириш.** Халқаро полицияшунослик тажрибасида, хусусан, Буюк Британиянинг PEEL дастури ва Япониянинг машҳур Кобан тизимида

кўрсатилганидек³², фаолиятни баҳолашда фуқароларнинг бевосита иштирокини рақамли тарзда таъминлаш ўта зарурдир. Миллий гвардия ходими билан мулоқотда бўлган ҳар бир фуқарога давлат хизматлари марказларидаги каби СМС ёки мобил илова орқали ходимнинг муомала маданияти, компетентлиги ва қонунийлигига балл бериш (*1 дан 5 гача*) имконияти яратилиши ва бу балл тўғридан-тўғри ходимнинг ойлик КРІ рейтингига таъсир қилиши лозим. Ушбу механизмни ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлаш учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тасдиқланадиган “*Жамоат хавфсизлигини таъминловчи субъектлар фаолиятини баҳолаш тартиби тўғрисида*”ги Низомда фуқароларнинг электрон сўровнома натижалари (Feedback) умумий баҳолаш вазнининг (*weight*) камида 30 %ни ташкил этиши мажбурий қоида сифатида мустаҳкамланиши лозим.

4. Предиктив таҳлил (*Predictive Analytics*) оқибатидаги алгоритмик ноҳолислик ва ижтимоий тенгсизликнинг олдини олиш. Миллий гвардия фаолиятига криминоген “*иссиқ нуқталарни*” (*hot spots*) ва жиноятларни башорат қилувчи сунъий интеллект тизимлари жорий этилганда, қонунчиликда алгоритмик камситишларни (*algorithmic bias/discrimination*) тақиқловчи механизм бўлиши шарт. 9-бетида кўрсатилганидек³³, тарихий маълумотлардаги тенгсизлик алгоритм орқали янада кучайиши мумкин. Яъни, ходимларнинг хизмат юки ва уларнинг КРІ балларини ҳисоблашда, электрон тизим автоматик равишда ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий ва демографик оғирлигини ҳисобга олувчи “*мослаштирувчи коэффициент*” (*adjusting coefficient*)ни қўллаши керак.

³² Ekaabi M. A. Smart policing service quality: conceptualisation, development and validation / M. A. Ekaabi, K. Khalid, R. Davidson, A. H. Kamarudin, C. Preece // Policing: An International Journal. – 2020. – Vol. 43, № 5. – P. 707-721.

³³ Scheer G. Deploying AI in Law Enforcement: Practical Guidelines for European Agencies / G. Scheer ; Cybercrime Research Institute for CYCLOPES. – 2025. – 18 p. – URL: <https://backend.cyclopes-project.eu/wp-content/uploads/2025/12/Deploying-AI-in-Law-Enforcement-Practical-Guidelines-for-European-Agencies.pdf>

Оғир криминоген ҳудудда хизмат қилаётган ходимнинг рейтинги, фақатгина ўша ҳудудда жиноятлар кўплиги ёки аҳолининг зичлиги сабабли сунъий пасайтирилмаслиги, аксинча, унинг профилактик саъй-ҳаракатлари (*ҳатто улар кичик кўламда бўлса ҳам*) юқорироқ коэффициентда адолатли баҳоланиши қонуности ҳужжатларида аниқ кўрсатилиши зарур.

5. Маълумотлар интеграцияси (Interoperability) бўйича идоралараро мажбуриятларни қатъийлаштириш. “Ақлли адолат” тизими тўлақонли ишлаши ва ўз натижасини бериши учун Ички ишлар вазирлиги, Адлия вазирлиги, Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Олий суднинг маълумотлар базаларини ягона Миллий гвардиянинг мобил платформаси билан тўлиқ интеграция қилишни мажбурий этувчи Ҳукумат қарори лозим. Бунда ЕИнинг “Рақамли адолат” регламентидаги (*Digital Justice Regulation 2023/2844*) “*сукум бўйича рақамли*” (*digital by default*) тамойили асосида³⁴, барча маъмурий ҳуқуқбузарлик ишлари ва профилактик ҳисоблар фақат электрон шаклда юритилиши, қоғозбозликка узил-кесил чек қўйилиши ва ахборот алмашинуви учун мавжуд бўлган барча идоралараро бюрократик тўсиқлар олиб ташланиши ҳуқуқий жиҳатдан кафолатланиши керак. Фақат шундагина бодикамералар, планшетлар ва блокчейн тизимлари ўзининг ҳақиқий профилактик самарасини беради.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси фаолиятини баҳолаш тизимига “Ақлли адолат” (*Smart Justice*) ва рақамли технологияларни жорий этиш шунчаки техник воситаларни харид қилиш ёки компьютерлаштириш жараёни эмас, балки давлат бошқарувидаги чуқур маъмурий-ҳуқуқий ва институционал ислохотдир. Мазкур тадқиқотда ишлаб

³⁴ Ho-Dac M. Digitalisation of Justice Systems in the European Union: Towards a European Judicial Area 2.0 // <https://eapil.org/2024/02/06/digitalisation-of-justice-systems-in-the-european-union-towards-a-european-judicial-area-2-0/>

чиқилган илмий-назарий хулосалар ва таклиф этилган Рақамли-Интеграциялашган Рейтинг Модели (DIRM) Миллий гвардия фаолиятини бутунлай янги, инсонпарвар, шаффоф ва халқаро инсон ҳуқуқлари стандартларига (*жумладан, Европа Иттифоқининг Сунъий Интеллект Акти ва БМТнинг UNODC нормаларига*) тўла мос келувчи стратегик босқичга олиб чиқади.

Сунъий интеллект, предиктив таҳлил ва рақамли баҳолаш алгоритмларининг миллий қонунчилик даражасида тўғри ва хавфсиз тартибга солиниши, бир томондан, Миллий гвардия хизматчиларини субъектив ва ноҳақ баҳолашлардан, коррупциоген омиллардан ва ортиқча бюрократик қоғозбозликдан ҳимоя қилса, иккинчи томондан, давлат ҳокимиятининг легитимлигини, халқнинг жамоат хавфсизлиги тузилмаларига бўлган юксак ишончини ва Янги Ўзбекистонда қонун устуворлигини мутлақ кафолатлашга хизмат қилади. Одил ва ақлли адолат фақатгина жиноятчини жазолашда ёки жарима ундиришда эмас, балки жамоат тартибини сақловчи ва фуқароларнинг осойишталигини кўриқловчи ҳар бир ходимнинг оғир меҳнатини адолатли, рақамли ва холис баҳолашдан, уларни ўз хизмат вазифасини инсон қадрини улуғлаган ҳолда бажаришга рағбатлантиришдан бошланади.